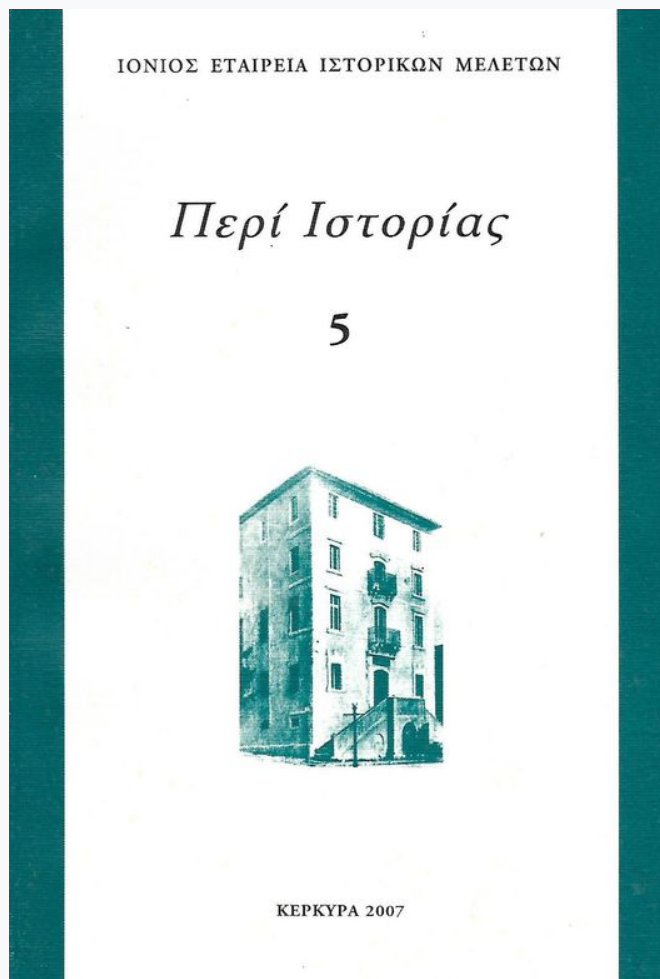

Peri Istorias

Vol 5 (2007)

Η κεφαλληνιακή περίοδος του Μπάμπη Άννινου.
Τα πρώτα του βήματα στη λογοτεχνία και τη
δημοσιογραφία.

Ηλίας Α. Τουμασάτος

doi: [10.12681/p.i.24864](https://doi.org/10.12681/p.i.24864)

To cite this article:

Τουμασάτος Η. Α. (2020). Η κεφαλληνιακή περίοδος του Μπάμπη Άννινου. Τα πρώτα του βήματα στη λογοτεχνία και τη δημοσιογραφία. *Peri Istorias*, 5, 195–201. <https://doi.org/10.12681/p.i.24864>

Η ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΠΑΜΠΗ ΑΝΝΙΝΟΥ. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΤΟΥ ΒΗΜΑΤΑ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ηλίας Α. Τουμασάτος

Εισαγωγικά

Σκοπός της παρούσας σύντομης προσέγγισης είναι να δώσει σε αδρές γραμμές ένα πρώτο περίγραμμα της “κεφαλληνιακής” περιόδου του Μπάμπη Άννινου. Με τον όρο “κεφαλληνιακή” προσδιορίζουμε (σε αντιδιαστολή με την “αθηναϊκή”) τη χρονική περίοδο από τη γέννηση του Άννινου στο Αργοστόλι της Κεφαλονιάς το 1852 μέχρι την οριστική του εγκατάσταση στις αρχές της δεκαετίας του 1880 στην Αθήνα. Η περίοδος αυτή που διακόπτεται από ταξίδια και διαμονή του Άννινου στην Αθήνα και το εξωτερικό, παρότι στη διάρκειά της ο όγκος του έργου που μας παραδίδει ο Άννινος είναι πολύ μικρός σε σχέση με την πολυποίκιλη συγγραφική του παραγωγή στη διάρκεια της ώριμης (αθηναϊκής) περιόδου, είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς μας παρέχει πολύτιμο υλικό για την ιχνηλάτηση της βασικής υπόθεσης εργασίας της υπό εκπόνηση διατριβής: της χαρτογράφησης της ισορροπίας μεταξύ μετακένωσης του Ιόνιου πολιτισμού στην Αθήνα και αφομοίωσής του από αυτήν μέσα από το έργο του Χ. Άννινου.

Η περίοδος αυτή μας παρέχει, ειδικότερα, στοιχεία για τις καταβολές του Άννινου, κοινωνικές και πνευματικές, το περιβάλλον στο οποίο ανδρώνεται ως συγγραφέας (φεύγει οριστικά για την Αθήνα στα 28-29 του χρόνια), αλλά και τις καθαρά προσωπικές του αποσκευές, όπως διαμορφώνονται από το εκδοτικό του στίγμα.

Βιογραφικά στοιχεία

Από τα βιογραφικά στοιχεία του Άννινου μας ενδιαφέρουν ειδικότερα:

- Η χρυσοβιβλική του καταγωγή, τόσο από την πλευρά του πατέρα όσο και της μητέρας του (οικογένειες Άννινου και Σκιαδά), η οποία όμως δεν συνεπαγόταν και προσωπική οικονομική άνεση (αναγκάζοταν να εργάζεται ως γραφέας στο τελωνείο, όπως αναφέρει ο συνομήλικός του Ηλίας Τσιτσέλης).
- Η έμφυτη (κληρονομημένη από τη μητέρα;) έφεση στη φιλομάθεια, που τον καθιστά παιδί-θαύμα και δημοφιλή στα μάτια των συνομηλίκων του, αλλά δεν του εξασφαλίζει ανάλογες επιδόσεις στο σχολείο.
- Το γεγονός ότι ο Άννινος δεν λαμβάνει πανεπιστημιακή μόρφωση (και δη στο εξωτερικό), όπως έκαναν άλλοι επτανήσιοι λόγιοι της εποχής, ιδίως της προηγούμενης γενιάς, όπως π.χ. ο Λασκαράτος, πράγμα που αιτιολογείται αφενός από την ανακοπή του ρεύματος των νεαρών Επτανησίων προς τα πανεπιστήμια της Δύσης (δεδομένης και της λειτουργίας του πανεπιστημίου της Αθήνας) και αφετέρου από την ενδεχόμενη αδυναμία να αντεπεξέλθει η οικογένεια στα έξοδα.
- Το γεγονός ότι στο στενό κύκλο των φίλων του ο έφηβος Άννινος διαβάζει δικές του φιλογολικές μελέτες, ποιήματά του και δικές του μεταφράσεις, ενώ ανάλογο πάθος τον διακατέχει και αναφορικά με τα πρώτα διαβάσματά του: Ιστορία της Γαλλικής Επανάστασης, ποιήματα του Αλφρέ ντε Μισέ, φιλογολικά άρθρα σε περιοδικά και εφημερίδες. Πολυγράφος και πολυδιαβασμένος παιδιόθεν, λοιπόν...
- Στην επαφή του με τη Δύση μέσα από ταξίδια. Αν εξαιρέσουμε τη μικρή απόδρασή του το 1867 στην Αλεξάνδρεια σε ηλικία 15 ετών, θα μεταβεί στην Ιταλία, στο Κάλιαρι της Σαρδηνίας και τη Νάπολη, εργαζόμενος ως προξενικός υπάλληλος. Παρότι η περίοδος αυτή έληξε άδοξα, αφού προσβλήθηκε από τύφο και αναγκάστηκε να γυρίσει στην Ελλάδα, σύμφωνα με μαρτυρία του ανηψιού του Σπύρου, αποτέλεσε ευκαιρία για γνωριμία με πολλούς ιταλούς διανοούμενους και το ιταλικό πνεύμα εν γένει. Οι (εμβόλιμες στην “κεφαλληνιακή”) “ιταλικές” περίοδοι του Άννινου ίσως υποκαθιστούν ή αποτελούν τη δική του εκδοχή των μεταβάσεων που έκαναν οι Κεφαλλήνες και εν γένει επτανήσιοι λόγιοι στο εξωτερικό - ουσιαστικά είναι ο εμβολιασμός του με δυτικό αέρα πριν εγκατασταθεί οριστικά στην Αθήνα.

Η κεφαλληνιακή ατμόσφαιρα της εποχής

Σε τι κόσμο μεγαλώνει ο νεαρός Χαραλάμπης, που γεννήθηκε ιόνιος πολίτης και στα δώδεκά του χρόνια έζησε την Ένωση; Ας δούμε μερικά χαρακτηριστικά της κεφαλληνιακής πραγματικότητας των δεκαπέντε πρώτων χρόνων μετά την Ένωση.

- Η διαδικασία της ενσωμάτωσης. Οι επτανήσιοι βιώνουν τη διαδοχή από μια έννομη τάξη σε μια καινούρια, ήδη λειτουργούσα, της οποίας δεν αποτελούν πλέον το κύριο σώμα αλλά απλά ένα μέλος. Η κοινωνία, χωρίς οι βασικές της δομές να αλλάζουν και χωρίς να ανακόπτεται η παράλληλη εξέλιξη της διαμόρφωσης μιας νέας ελίτ αστών, που περιλαμβάνει και όσους χρυσοβλικούς άντεξαν να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα.

- Η ανάπτυξη του δημόσιου λόγου. Μετά την Ένωση εμφανίζεται στην Κεφαλονιά μια έκρηξη δημοσιογραφικής δραστηριότητας που εκδηλώνεται αφενός με την έκδοση πολλών εφημερίδων (συχνά βραχύβιων) αλλά και τη διατύπωση δημόσιων απόψεων με τη δημοσίευση μονοφύλλων και μικρών φυλλαδίων από τα τοπικά τυπογραφεία, που συχνά εξελίσσεται σε δημοσιοποίηση προσωπικών (κυρίως πολιτικών) αντιπαραθέσεων. Η δημόσια έκφραση της ελεύθερης γνώμης φέρνει μια εκδοτική άνθηση, αλλά φέρνει και υπερβολές. Ο τύπος, επιπλέον, αποκτά σιγά σιγά ολόένα και περισσότερο κοινωνικό περιεχόμενο (με την πολιτική να προεξάρχει πάντα), ενώ και το σατιρικό στοιχείο στις εφημερίδες έχει μια σημαντική παρουσία.

- Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι και οι σύγχρονοι του Άννινου λογοτέχνες δημοσιογραφούν - ο καθένας με τον τρόπο του. Ο Λασκαράτος, ήδη μια γενιά μεγαλύτερος, συνεχίζει τις αντιπαραθέσεις του με το σύμπαν ολόκληρο, ο Παναγιώτης Πανάς (μια περίπτωση που εμφανίζει ιδιαίτερες αναλογίες αλλά και ουσιώδεις διαφορές με τον Άννινο) ασχολείται και εκείνος με την έκδοση εφημερίδων, ανάμεσα στο υπόλοιπο συγγραφικό του έργο. Τα υπόλοιπα σημαίνοντα ονόματα της εποχής, ο Παναγιώτης Βεργωτής, ο Γεράσιμος Μαυρογιάννης, ο Μικέλης Άβλιχος και άλλοι συνθέτουν ένα μωσαϊκό που αποδεικνύει ότι η μαγιά της Επτανησιακής Σχολής δεν έχει χαθεί, απλά κοιτάζει προς την Ανατολή. Το κέντρο της πνευματικής ζωής είναι πια η Αθήνα - ένα νέο “Ελντοράντο” στο οποίο όλοι καλούνται να κατακτήσουν μία θέση.

- Παράλληλα, δεν θα πρέπει να μας αφήσει αδιάφορους η καλλιτεχνική ζωή στην Κεφαλονιά, με πρωταγωνιστή το θέατρο, αν λάβουμε υπόψη και τη μαρτυρούμενη αγάπη του νεαρού Άννινου για τις θεατρικές παραστάσεις που ανεβαίνουν όταν βρίσκεται στην Κεφαλονιά στο θέατρο *Ο Κέφαλος* του Αρ-

γοστολίου. Αυτές είναι στη συντριπτική τους πλειοψηφία μελοδραματικές παραστάσεις μετακαλούμενων ιταλικών θιάσων, οι οποίοι συχνά χρησιμοποιούν και ντόπιους μουσικούς στην ορχήστρα, ή ερασιτεχνικές παραστάσεις ντόπιων (κυρίως γόνων ευγενών οικογενειών). Το θέατρο στην Κεφαλονιά δεν θα γίνει ποτέ επαγγελματικό, αλλά ο Άννινος θα πρωτοδεί στον *Κέφαλο* έργα που ο ίδιος αργότερα θα μεταφράσει. (π.χ. Το ένσαρκον άγαλμα του Τσικόνι).

Η προσωπική του εκδοτική παραγωγή

Το περιβάλλον, λοιπόν, σε συνδυασμό με τις καταβολές του συνιστούν ένα ιδιαίτερο φυτώριο για την επώαση της μέλλουσας λογοτεχνικής αλλά και της δημοσιογραφικής παραγωγής του Άννινου στην εξεταζόμενη περίοδο. Θα μπορούσαμε συνοπτικά να διακρίνουμε τις ακόλουθες βασικές κατηγορίες αυτής της παραγωγής:

- Την έκδοση αυτοτελούς βιβλίου (της ποιητικής συλλογής *Λυκαυγές* που εκδίδεται το 1872).
- Την έκδοση της σατιρικής εφημερίδας *Γλώσσα* από τον ίδιο τον Άννινο (κυκλοφόρησε το 1876, προς το τέλος αυτής της περιόδου), αλλά και της εφημερίδας *Πατριώτης* (1877).
- Τη σποραδική εμφάνισή του σε κεφαλληνιακά έντυπα άλλων εκδοτών (π.χ. στον *Εργάτη* του Πανά).
- Το ενδιαφέρον του για τα εκδοτικά πράγματα της Αθήνας (εκεί δημοσιεύει τα πρώτα του ποιήματα, στην *Εθνική Βιβλιοθήκη*, εκεί υποβάλλει το *Λυκαυγές* προς κρίση σε ποιητικό διαγωνισμό. Οι επαφές του με την Αθήνα έχουν αρχίσει, άλλωστε, μεσούσης της “κεφαλληνιακής” του περιόδου, δεδομένου ότι πριν από την ιταλική του περίοδο και αμέσως μετά το *Λυκαυγές*, το 1873, πηγαίνει στην Αθήνα, γράφεται στον *Παρνασσό* και γνωρίζεται με το Ζαν Μωρεάς, το Δημ. Παπαρρηγόπουλο, το Σ. Βασιλειάδη και άλλους λογίους.
- Τέλος, αξιομνημόνευτη είναι η συνεργασία του με το ζακυνθινό Ιωάννη Τσακασιάνο (προσανατολισμένον και αυτόν στο αθηναϊκό κέντρο), στα περιοδικά του *Ποιητικός Ανθών* και *Ζακύνθιος Ανθών* κυρίως με ποιητικά έργα, μεταφράσεις και διηγήματα.

Δύο παραδείγματα έργων της “κεφαλληνιακής” περιόδου

Ας επικεντρωθούμε επιγραμματικά στις δύο περιπτώσεις που προαναφέραμε, τη “δημοσιολογική” του επικήδειου στο Γεράσιμο Λιβαδά και τη λογοτεχνική, της ποιητικής συλλογής *Λυκαυγές*.

- Ο επιτάφιος λόγος επί του νεκρού του Γεράσιμου Λιβαδά

Ο λόγος αυτός εκφωνήθηκε από τον Άννινο στο νεκροταφείο του Δραπάνου, στο Αργοστόλι, στις 28 Ιουνίου 1876 (μετά την επιστροφή του Άννινου από το πρώτο ταξίδι στην Ιταλία) κατά την κηδεία του γνωστού κεφαλονίτη πολιτικού Γεράσιμου Λιβαδά, και τυπώθηκε από το τυπογραφείο *Η Ηχώ* την ίδια χρονιά στο Αργοστόλι. Ο λόγος είναι γραμμένος σε γλώσσα καθαρεύουσα με έντονο το λυρικό στοιχείο και τη ρομαντικής υφής εικονοποιία, πράγμα που είναι σύνηθες για επικήδειους της εποχής. Από τις έξι ενότητες του λόγου μόνο οι δύο (Γ και Δ) περιέχουν ιστορικά στοιχεία για το νεκρό. Η Ε ενότητα περιέχει τη θλιβερή διαπίστωση για τη μη απόδοση των οφειλόμενων τιμών προς τον άνθρωπο που αγωνίστηκε για την Ένωση της Επτανήσου, μαζί με έναν γενικότερο προβληματισμό για την κατάληξη όλων όσοι αφιερώνουν τη ζωή τους στους εθνικούς στόχους. Η τελευταία ενότητα ουσιαστικά δικαιώνει το νεκρό: αν δεν τον τίμησαν οι άνθρωποι, θα τον τιμήσει η ιστορία.

Η γλώσσα και το ύφος του Άννινου φαίνονται προσαρμοσμένα απόλυτα στην περίπτωση, ενώ ιδιαίτερη είναι η προσπάθειά του, πέρα από το να αναδείξει την προσφορά του νεκρού, να “δημοσιολογήσει” περαιτέρω, αφήνοντας αιχμές για την αγνωμοσύνη των υψηλά ισταμένων σε τοπικό και ευρύτερο επίπεδο, και για την κατάληξη του αγώνα των ριζοσπαστών. Ο επικήδειος αυτός, μια καλή ευκαιρία ο νεαρός Άννινος να “φανεί” προς την κοινωνία του Αργοστολίου, είναι και ένα κοινωνικό σχόλιο, πέρα από τις τυποποιημένες και πομπώδεις εκφράσεις του, στις οποίες παρεμβάλλονται πολλές ιστορικές αναφορές. Οι δημοκρατικές του ιδέες άλλωστε είχαν διοχετευθεί με έναν ολότελα διαφορετικό τρόπο ένα χρόνο πριν, όταν από την εφημερίδα του Παναγιώτη *Πανά Εργάτης* εξυμνεί τις δημοκρατικές αρχές σε άπταιστη δημοτική.

Η ποιητική συλλογή *Λυκαυγές*

Μερικά χρόνια πριν, το 1872, ο Άννινος εκδίδει στο Αργοστόλι και πάλι την ποιητική συλλογή *Λυκαυγές*, που τυπώνεται στο τυπογραφείο “Η Κεφαλληνία”. Ο κύριος κορμός της συλλογής είχε υποβληθεί το 1870 στο Βου-

τοιναίο ποιητικό διαγωνισμό, όπου έλαβε και έπαινο, ενώ έχουν προστεθεί και άλλες ποιητικές απόπειρες του Άννινου, μεταξύ των οποίων και κάποιες που είχαν ήδη δημοσιευθεί. Είναι ένα από τα πρώτα βήματα του Άννινου στη λογοτεχνία (την εποχή του διαγωνισμού είναι μόλις 18 ετών). Κι εδώ περισσεύει το λυρικό στοιχείο, αλλά το ύφος και η γλώσσα των κειμένων δείχνει αφενός μια πάλη του Άννινου να πειραματιστεί με διάφορες μορφές, τόσο σε καθαρεύουσα όσο και σε δημοτική γλώσσα. Δεν μπορούμε στο Λυκαυγές να διακρίνουμε την ποιητική αποκάλυψη, ωστόσο ο ίδιος ο Άννινος στην εισαγωγή του διακρίνει ότι αυτή είναι μόνον η αρχή μια εξελικτικής πορείας. Οι ρομαντικές εικόνες κυριαρχούν και εδώ. Το προσωπικό στίγμα μπορεί να λείπει, αλλά μπορεί κανείς να διακρίνει μια δραματικότητα και μια εσωτερική ροή που δίνει στα (εν πολλοίς αντιφατικά μεταξύ τους ποιήματα της συλλογής) μια αυτοτέλεια. Κι εδώ βλέπουμε ότι η γλώσσα δεν είναι αυτοσκοπός, είναι όργανο. Ο Άννινος από πολύ νέος προσπαθεί όχι να μιμηθεί, αλλά να αφομοιώσει τις διάφορες μορφές, ακολουθώντας εκτός από τα μορφικά και τα γλωσσικά τους σχήματα.

Συμπεράσματα

Από τη μελέτη όλων των παραπάνω δεδομένων μπορούμε να καταλήξουμε σε κάποιες πρόδρομες παρατηρήσεις αφορώσες την περίοδο αυτή, που θα αποτελέσουν χρήσιμα εργαλεία-αφορμές προβληματισμού στη συνέχεια της εκπόνησης της διατριβής:

- Ο Άννινος δημιουργεί κατά την περίοδο αυτή “ερασιτεχνικά”, σύμφωνα με τα πρότυπα των επτανησίων λογίων μέχρι εκείνη την εποχή. Όσο βρίσκεται στα νησιά δεν αναπτύσσει επαγγελματική σχέση με τη συγγραφή.
- Η γλώσσα του Άννινου δεν φαίνεται να αποτελεί προϊόν επιλογής ιδεολογικής φύσης, αλλά, αντίθετα, δείχνει να υπαγορεύεται από τις περιστάσεις της εκάστοτε δημοσίευσης (το έντυπο, το είδος του λογοτεχνήματος, το σχολιαζόμενο γεγονός). Το σχήμα “ποίηση-δημοτική/πεζογραφία-καθαρεύουσα” δεν επαληθεύεται πλήρως.
- Ο Άννινος με τον ένα ή τον άλλο τρόπο καταγίνεται με όλα τα είδη που πρόκειται να τον απασχολήσουν στο μέλλον. Με το δημόσιο λόγο (δημοσιογραφία σε έντυπα και φυλλάδια), αλλά και με τη λογοτεχνία (ιδίως με την ποίηση). Όσον αφορά ειδικότερα στην ενασχόλησή του με τη λογοτεχνία, θα παρατηρήσουμε ότι καταγίνεται με λογοτεχνήματα “μη εμπορεύσιμα” (ποίηση) και αποφεύγει το δραματικό λόγο (σε επίπεδο δημοσίευσης).
- Ότι οι καταβολές του, το περιβάλλον της εποχής του και οι σύγχρονοί του

κεφαλήνες λογοτέχνες ευνοούν την ενασχόλησή του με περισσότερα είδη του γραπτού δημόσιου λόγου.

- Ότι η συγγραφική του περσόνα φαίνεται εξαρχής να επιδιώκει την ανάπτυξη δεσμών με εξωεπτανησιακά κέντρα (Ιταλία και ιδίως Αθήνα) και ότι η γενικότερη τάση να φύγει από το νησί είναι έκδηλη (και για βιοποριστικούς λόγους).

Η εξέλιξη της μελέτης, τόσο όσον αφορά την παρούσα περίοδο, με την αναζήτηση περισσότερων στοιχείων, όσο και τη μετέπειτα πορεία του στην αθηναϊκή λογοτεχνική σκηνή θα δείξει αν οι πρόδρομες αυτές παρατηρήσεις-ενδείξεις θα μπορέσουν να επαληθευτούν ως συμπεράσματα ή έστω ως “αντιδραστήρια” που προκαλούν και εξηγούν τη δράση του κατά την κύρια, την “αθηναϊκή” περίοδο του έργου του.